

Genetika prokaryot a virů

Eduard Kočárek

2025/2026

<https://www.sciencenewsforstudents.org/article/explainer-prokaryotes-and-eukaryotes>

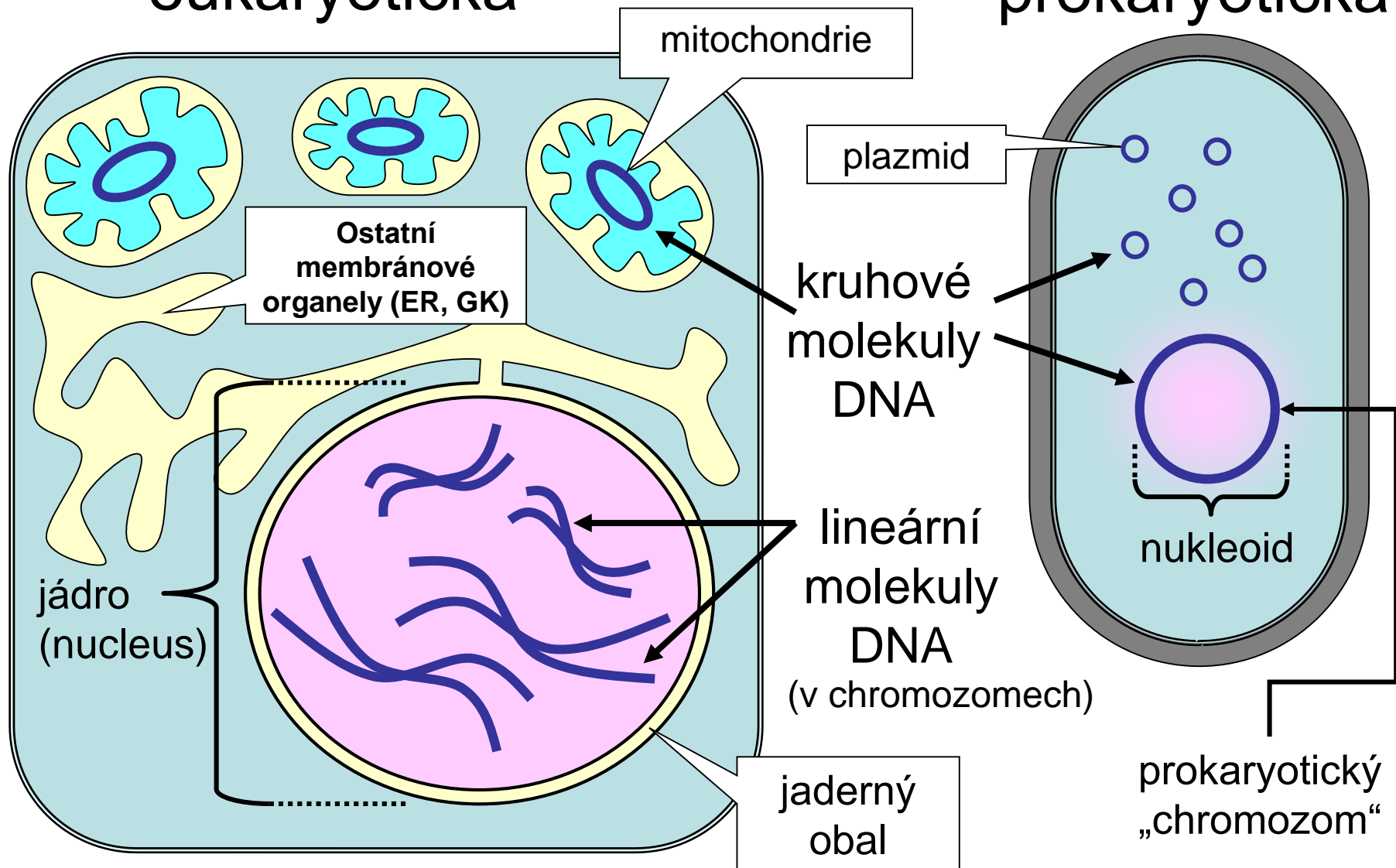
Organisms

- Buněčné – 2 základní typy buněk:
  - Prokaryotická buňka
    - **Bakterie** (eubakterie) a **archea** (dohromady **Prokaryota**)
  - Eukaryotická buňka
    - **Eukarya** (protista, houby, rostliny, živočiši)
- Nebuněčné (jsou-li to organisms?):
  - Viry
  - Priony

Buňka

eukaryotická

prokaryotická

Four colorful knitted microorganisms are arranged in a row. From left to right: a green one with a single long flagellum, a red one with many short flagella, a light blue one with a single long flagellum, and a purple one with two short flagella. Each has a simple face with two dots for eyes and a curved line for a mouth. The background is a textured, light-colored surface.

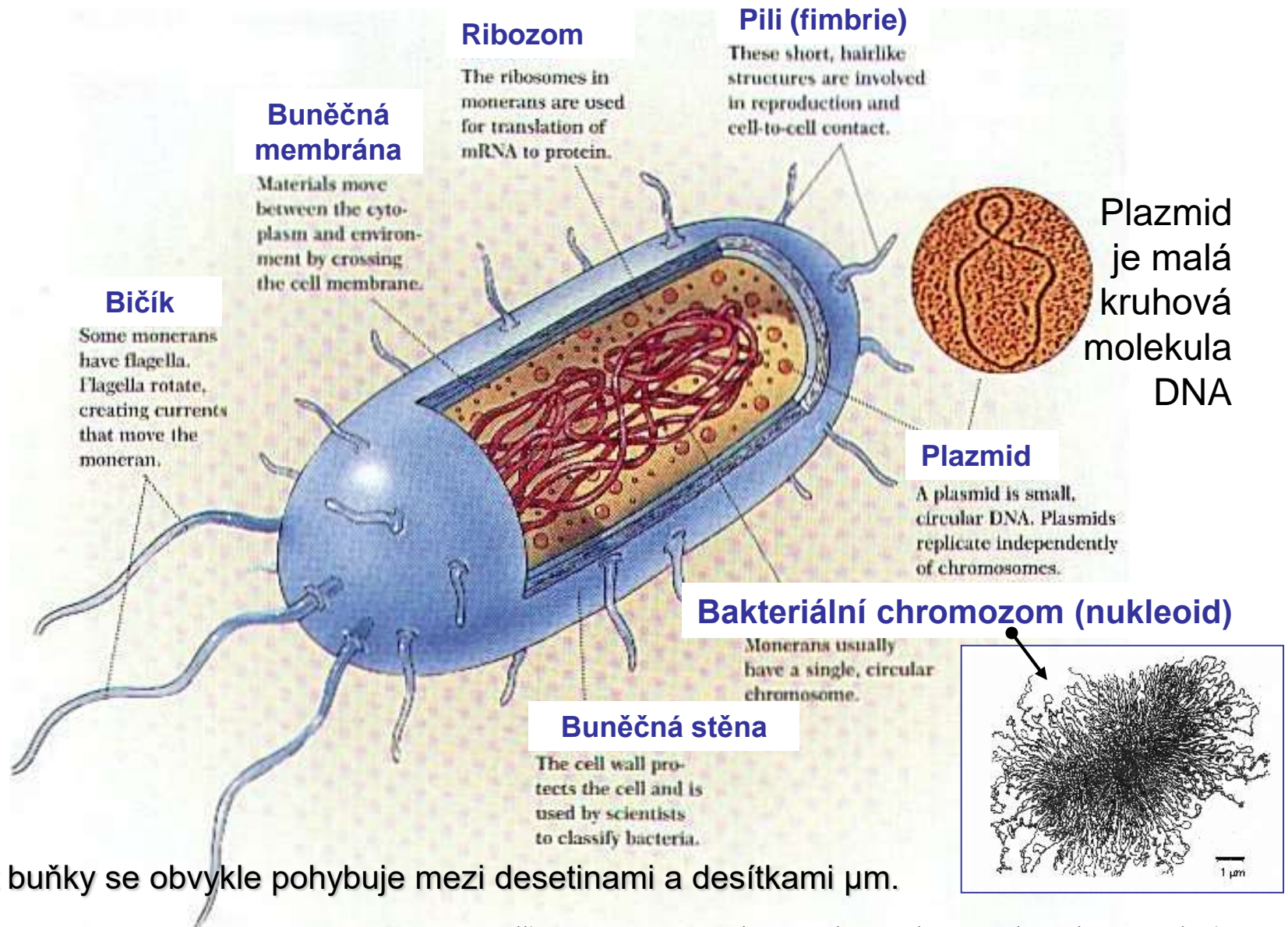
Prokaryota (Prokarya)

„Pravé“ bakterie (*Eubacteria*)

- Velmi pestrá skupina prokaryotických organismů.
- Významné složky všech ekosystémů, původci mnoha infekčních onemocnění, složky mikroflóry lidského těla neboli **mikrobiomu**; některé bakterie se využívají při biotechnologických procesech (např. výroba mléčných produktů, výroba octa apod.)

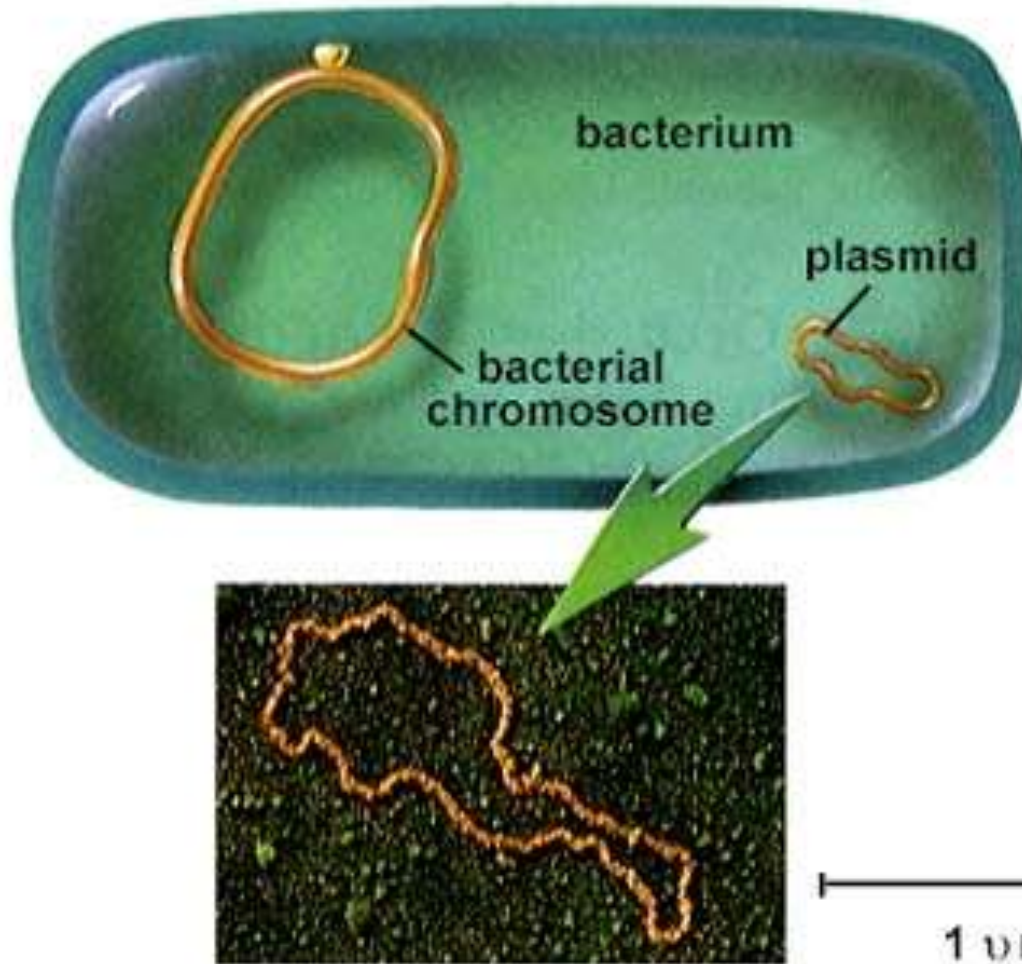

Struktura bakteriální buňky

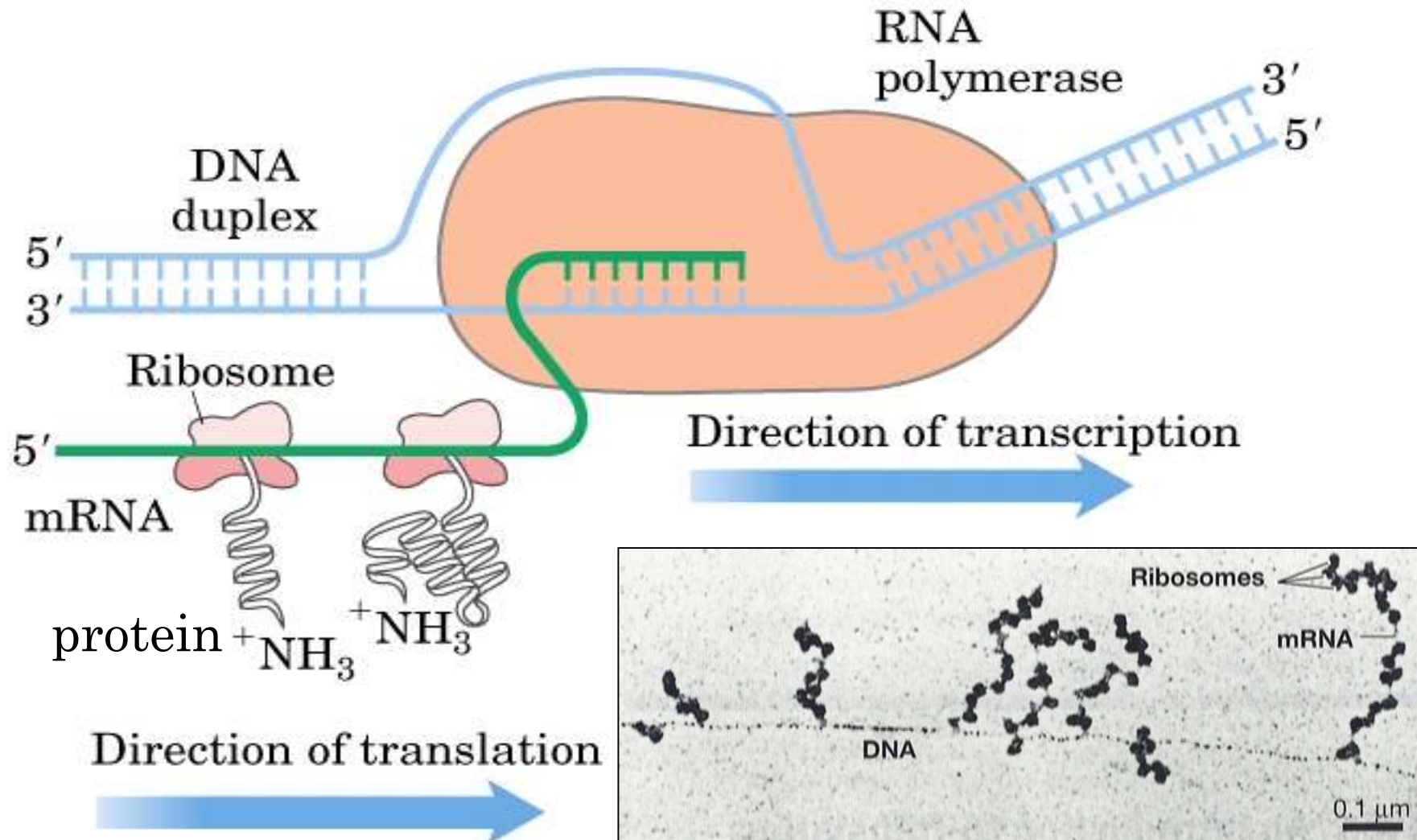
Velikost buňky se obvykle pohybuje mezi desetinami a desítkami μm .

Bakteriální DNA

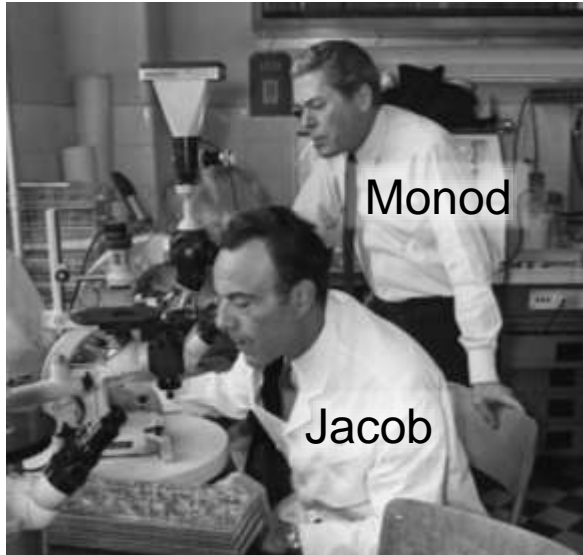
Bakteriální
chromozom i
plazmid jsou
cirkulární
(kruhové)
molekuly DNA

Spřažení transkripce a translace u bakterií

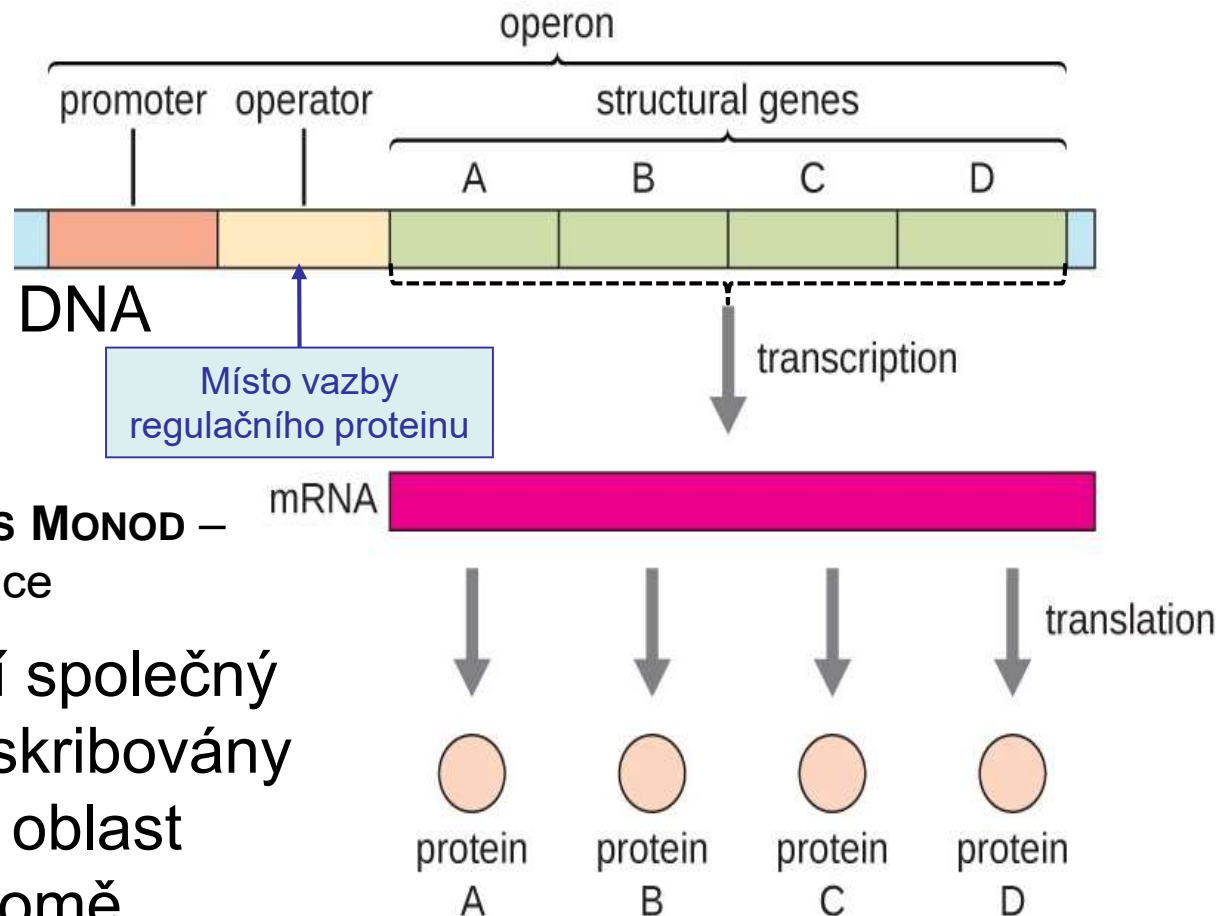

Geny bakterií jsou často uspořádány ve skupinách s jedním promotorem – tzv. operonech

FRANCOIS JACOB a JACQUES MONOD – objevitelé operonové regulace

Geny v operonu mají společný promotor a jsou transkribovány společně. Regulační oblast operonu obsahuje kromě promotoru také operátor.

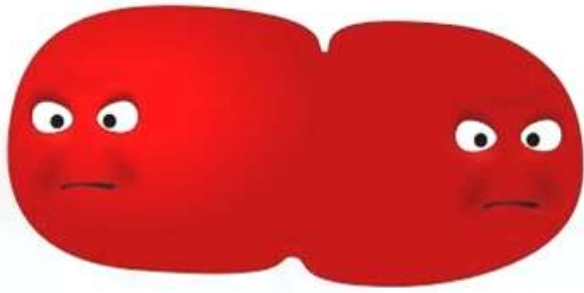
Co si z toho pamatovat?

- Bakterie mají jednoduchou buňku, proto je řadíme mezi Prokaryota.
- Genom bakterií tvoří velká kruhová molekula (nukleoid) a větší počet malých kruhových molekul (plazmidů).
- Geny bakterií většinou nemají introny, proto transkripcí vzniká okamžitě mRNA.
- Několik genů vytváří skupinu zvanou operon – to znamená, že se transkribují společně.

Reprodukce bakterií

- **Binární (příčné) dělení** – mateřská buňka dává vznik dvěma geneticky identickým buňkám
- **Bakteriální konjugace** – způsob rozmnožování, kdy dochází k aktivní výměně genetické informace mezi dvěma bakteriálními buňkami (obdoba sexuálního rozmnožování u eukaryot)
- **Transformace** – bakterie získává geny z jiných (většinou usmrcených) bakterií
- **Transdukce** – probíhá prostřednictvím bakteriofága, jehož prostřednictvím se do bakteriální buňky dostává nový genetický materiál
- **Procesů transformace a transdukce se využívá v genetickém inženýrství a biotechnologii.**

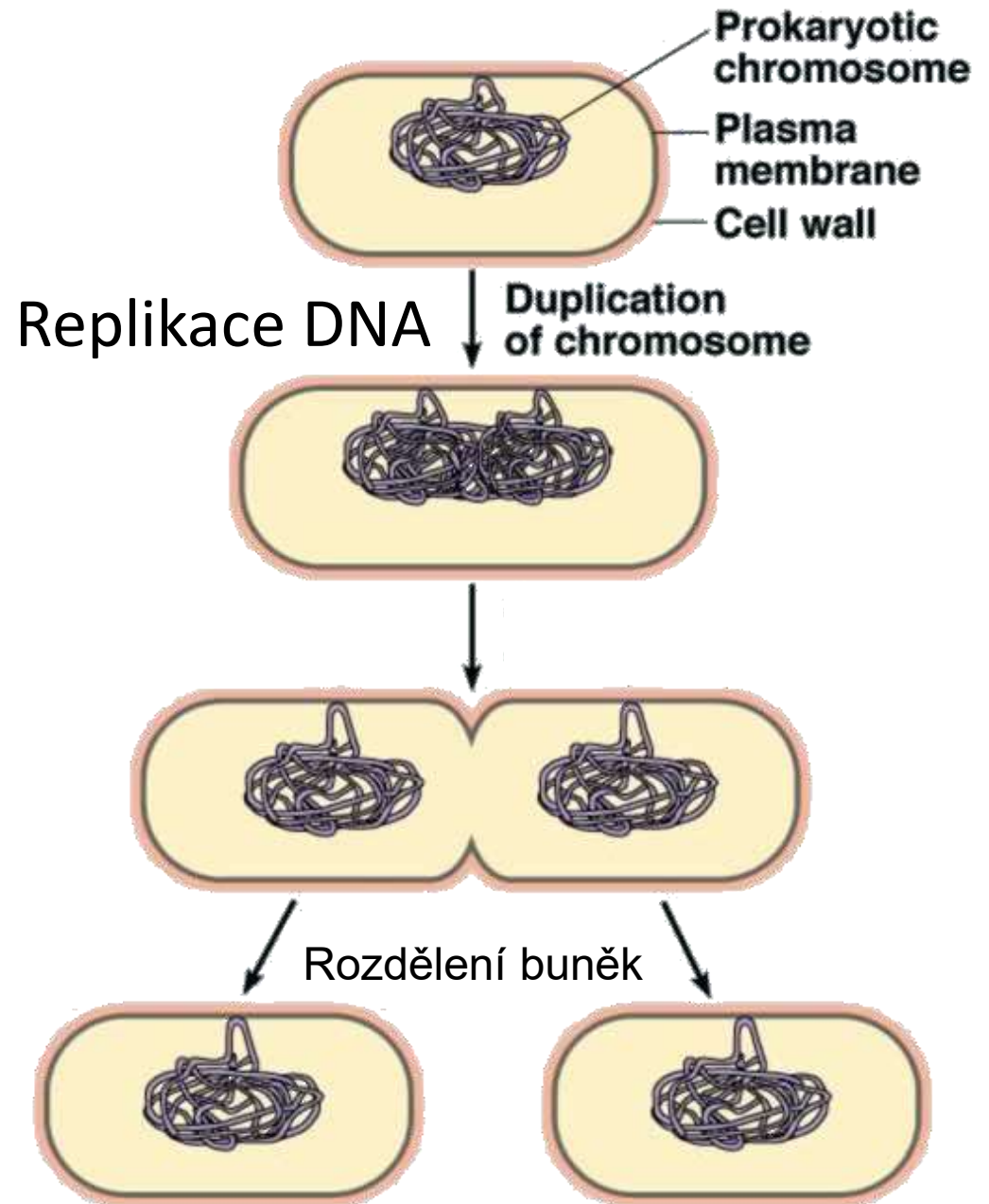

Binární dělení (detail)

**Pozor! Binární
dělení bakterií není
mitóza!**

<http://www.uic.edu/classes/bios/bios100/lecturesf04am/binfission.jpg>

Dvě identické dceřiné buňky

Konjugace baktérií

F-plazmid (od angl. *fertility*)
přechází z jedné bakterie
do druhé.

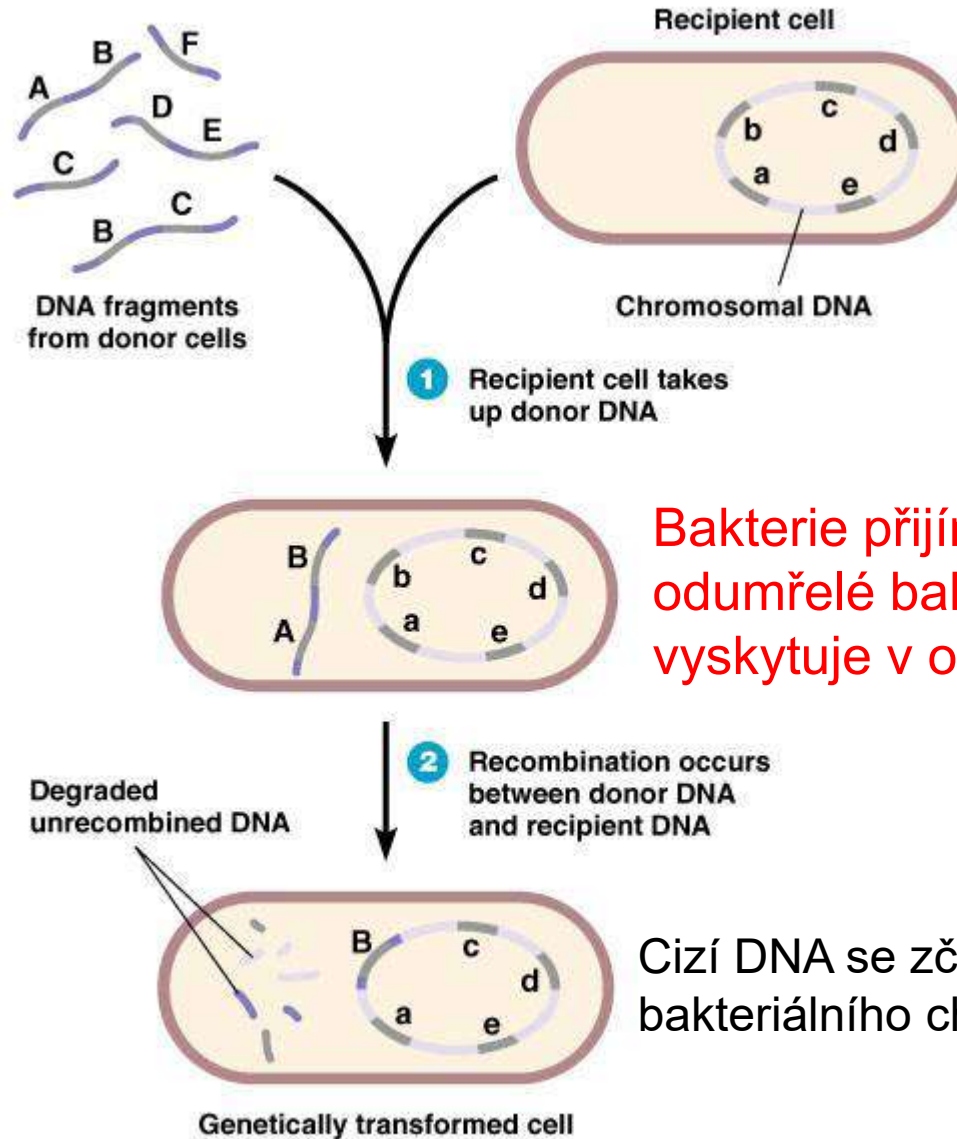
Buňka bez F-
plazmidu
(zatím)

Buňka
s F-plazmidem

Transformace bakterie

Části DNA
z odumřelé
bakterie

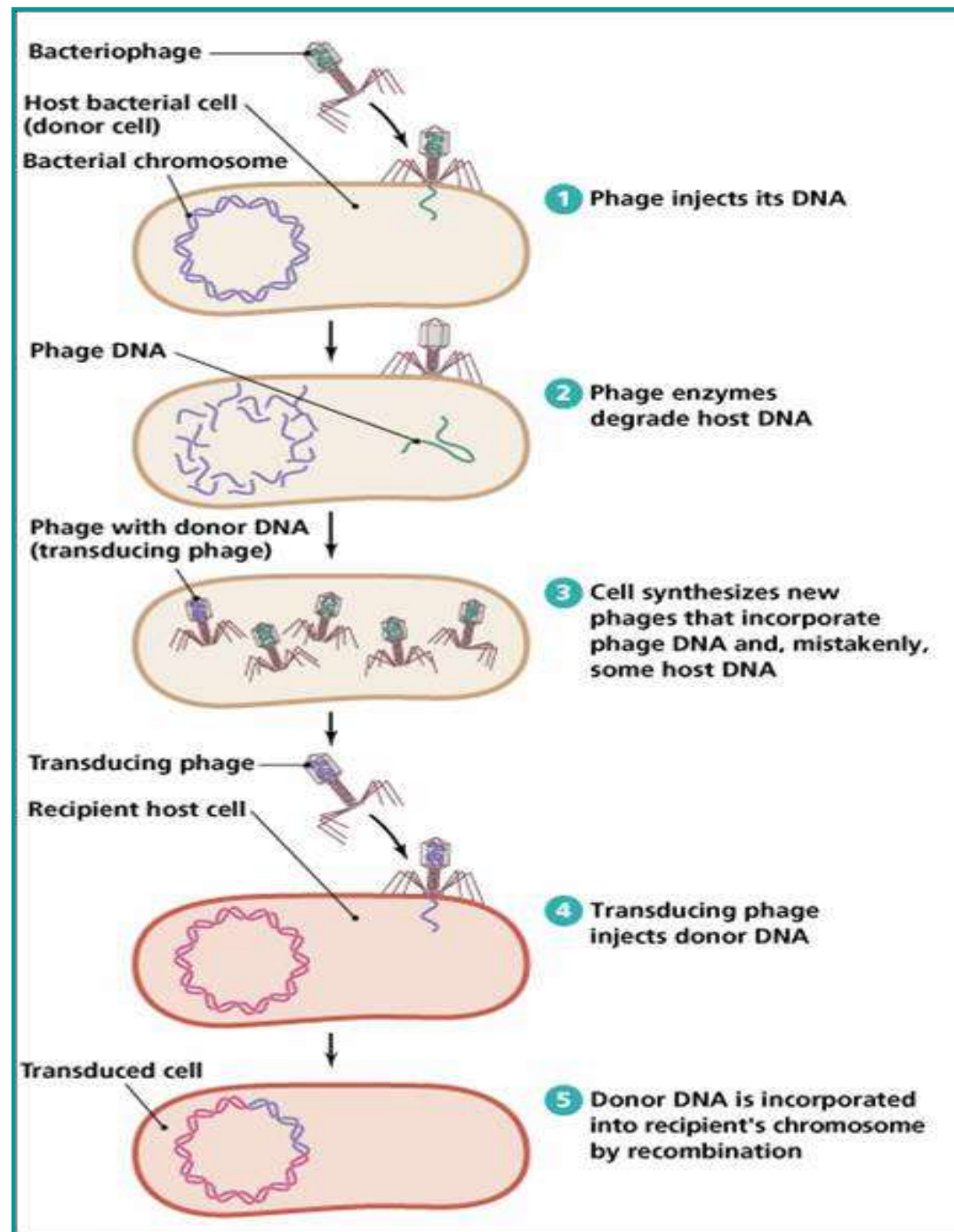
Bakterie přijímá DNA z
odumřelé bakterie, která se
vyskytuje v okolním prostředí.

Cizí DNA se zčásti integruje do
bakteriálního chromozomu

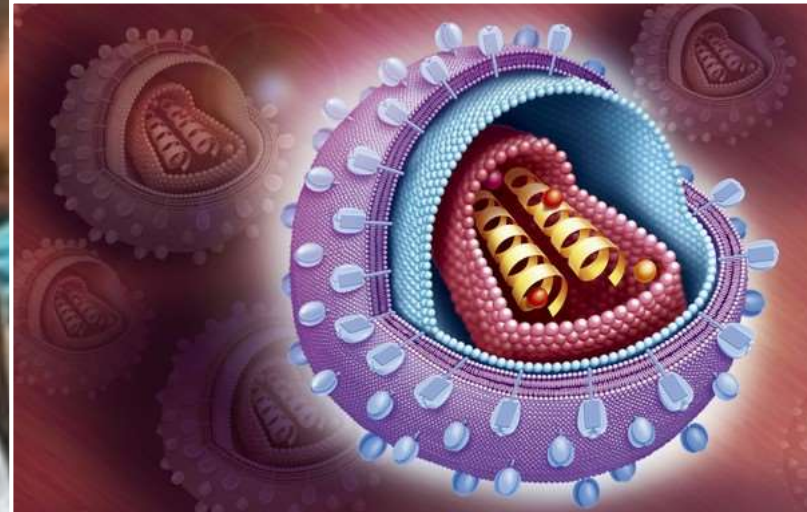
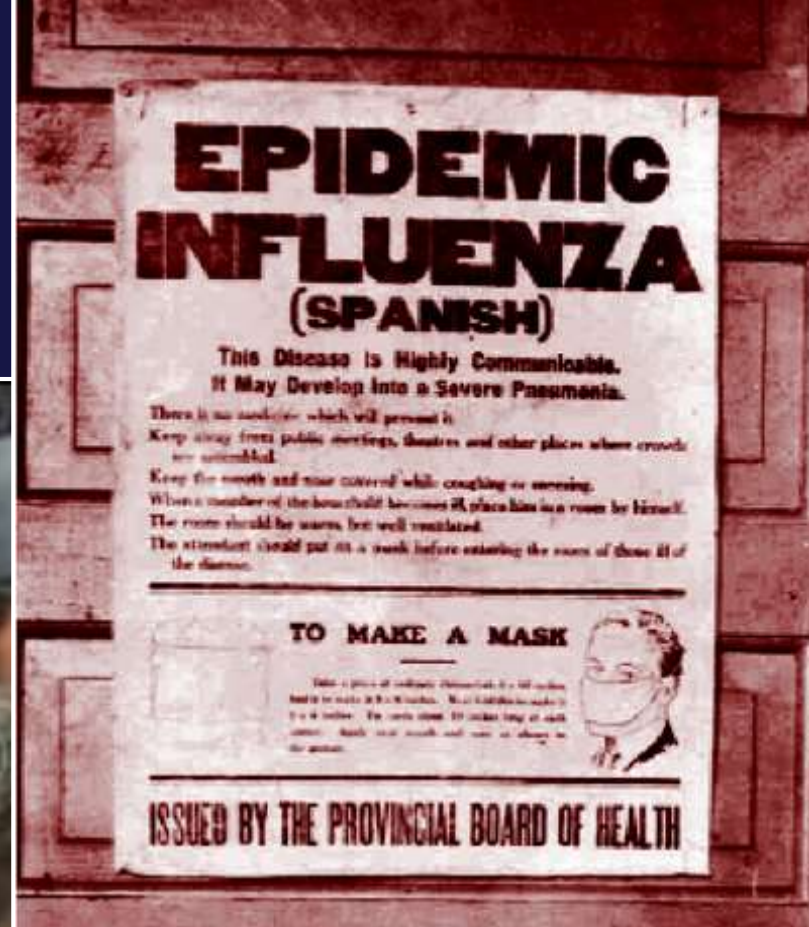

Transdukce

- = přenos DNA prostřednictvím bakteriálního viru (bakteriofága)
- Bakteriofág infikující buňku obsahuje DNA z jiné bakterie.
- Blíže viz druhá část přednášky.

Viry

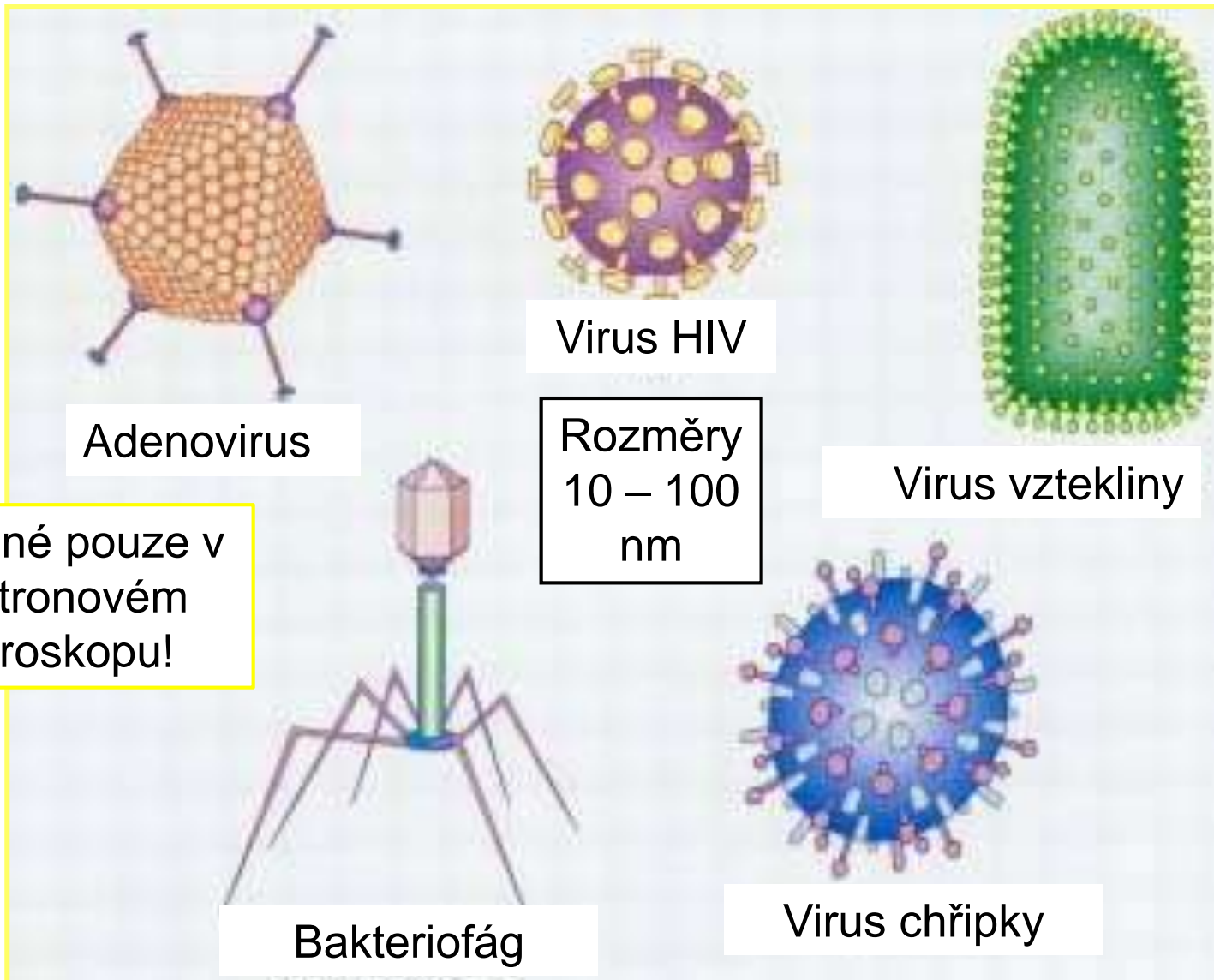

Viry

- Jsou schopny vstoupit do buňky a opustit ji, ale jejich reprodukce je zcela závislá na hostitelské buňce
- Virové částice nejsou buňky.
- Jde vůbec o živé systémy?
- V současnosti řazeny mezi *Acytota* (*Aphanobionta*)

Virové částice

Adenovirus

Virus HIV

Virus vztekliny

Rozměry
10 – 100
nm

Viditelné pouze v
elektronovém
mikroskopu!

Bakteriofág

Virus chřipky

Virion

- Kompletní virová částice schopná infikovat hostitelskou buňku

Virion

Nukleová
kyselina

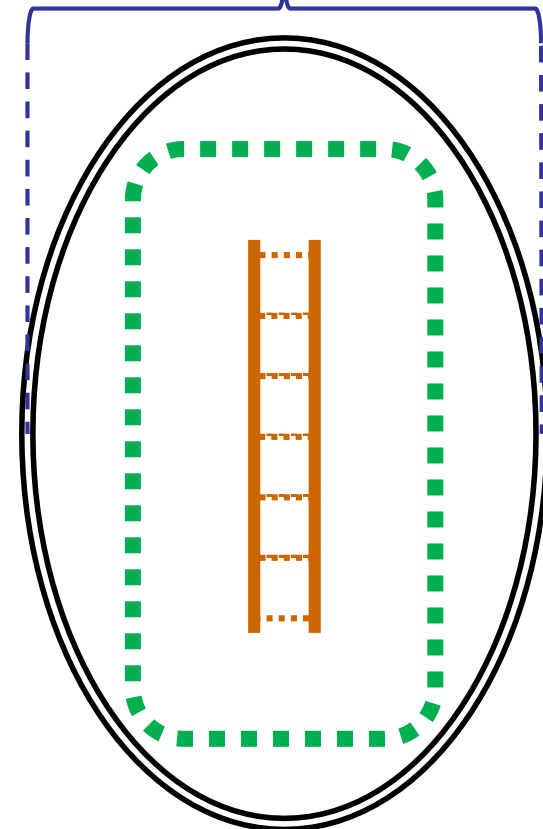
+

+

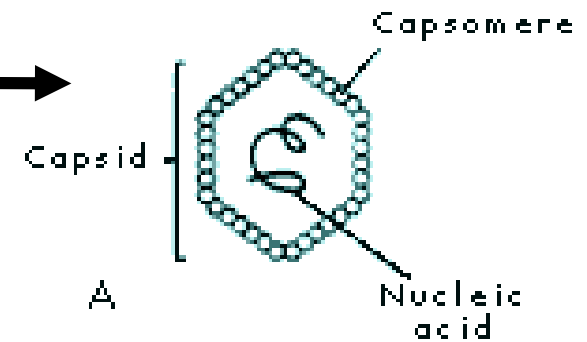

=

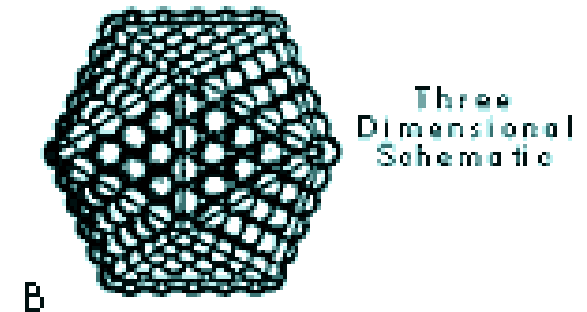
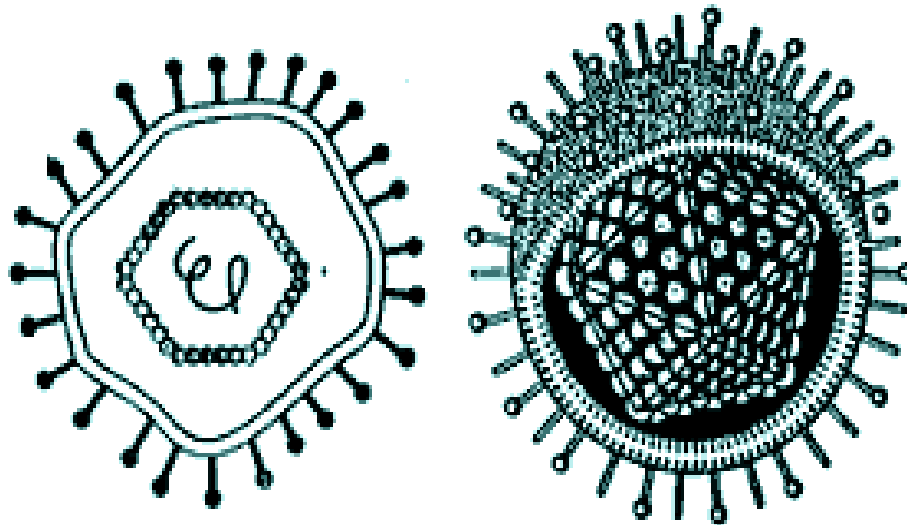

Viry

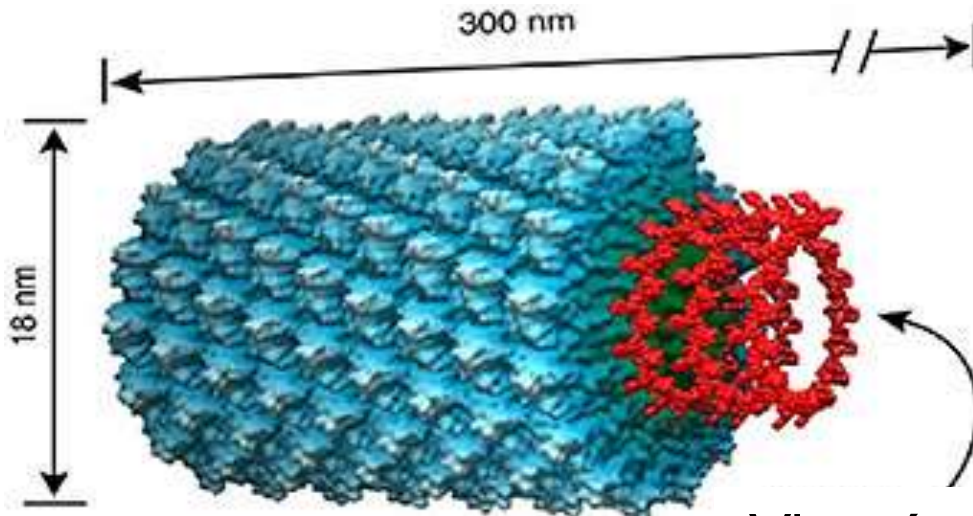
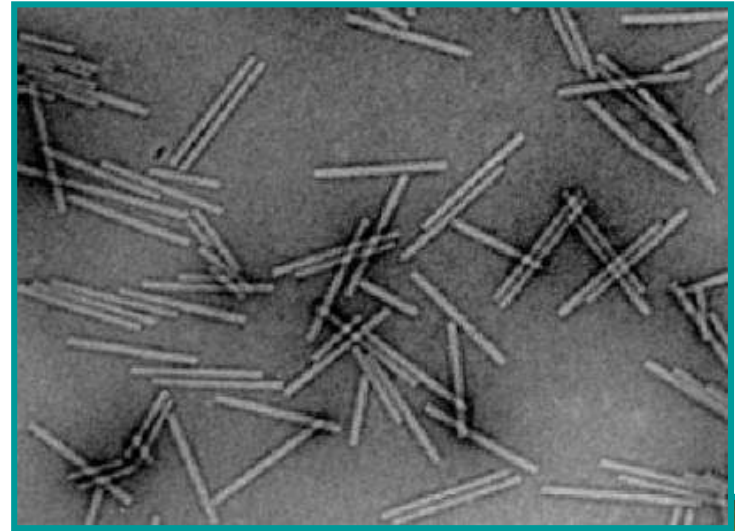
- Neobalené ● →

Pouze kapsid a
nukleová kyselina

Virus tabákové mozaiky – příklad neobaleného viru s jednoduchou stavbou

Proteinový obal
neboli kapsid

Virový genom (molekula nukleové
kyseliny – zde RNA)

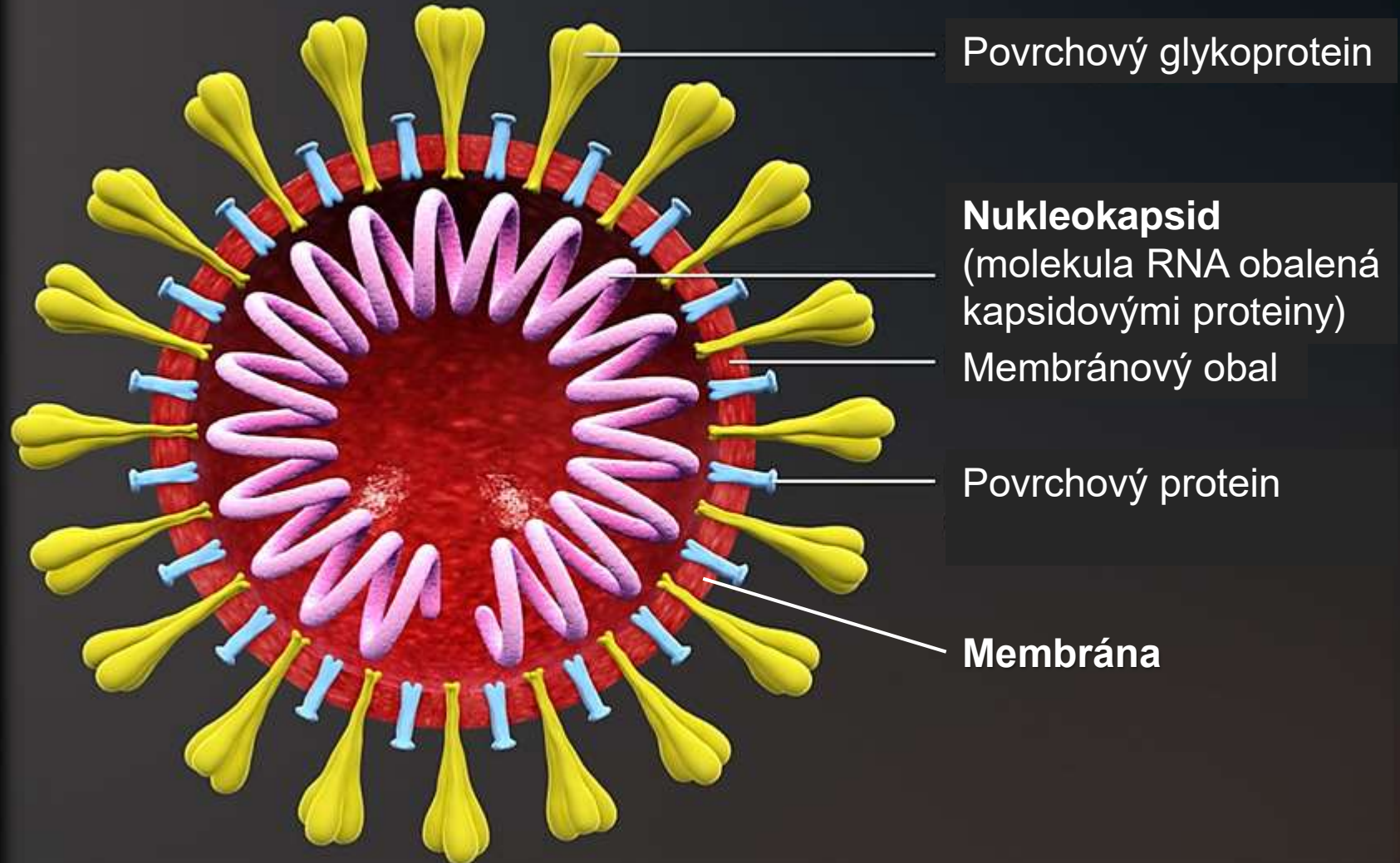
→ Tvořen proteinovými stavebními jednotkami – **kapsomerami**

Mozaikovitost tabáku –
rostlinná choroba

Koronavirus (= obalený virus)

Proč je důležité mýt si ruce mýdlem?

- Mýdlo a jiné detergenty rozrušují membránový obal **všech obalených virů.**
- Základní prevence proti viru chřipky, koronaviru a mnoha dalším!

Klasifikace virů

- Podle hostitele:
  - Živočišné viry
  - Rostlinné viry
  - Viry hub (mykofágy)
  - Viry bakterií (bakteriofágy)
- Podle typu genomu
  - DNA viry
  - RNA viry
  - Retroviry (zvláštní skupina RNA virů)

La France disease –
mykoviróza u žampionu
(způsobena dsRNA virem).

Virové nukleové kyseliny

- DNA
  - Dvojřetězcová (dsDNA), jednořetězcová (ssDNA)
  - Lineární, cirkulární molekula
- RNA
  - Dvojřetězcová (dsRNA), jednořetězcová (ssRNA)
  - Lineární, cirkulární molekula

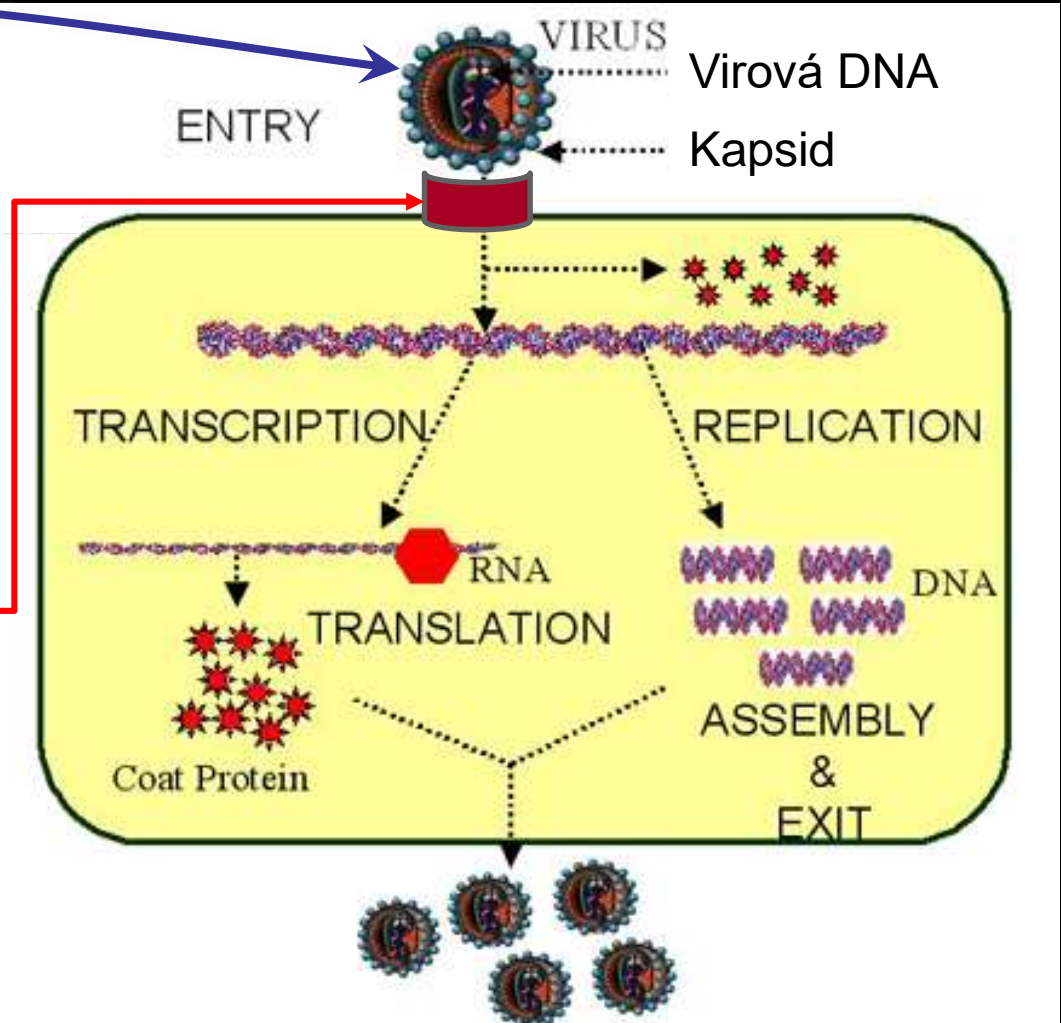
Obečná charakteristika virových genomů

- Virové genomy jsou krátké (většinou pouze několik set nukleotidů) a obsahují málo genů
- Pravděpodobnost mutací je sice teoreticky nižší než u rozsáhlejších genomů, ale viry nemají reparační mechanismy mutací – důsledkem je značná **variabilita virových nukleových kyselin a vznik nových forem.**

Zjednodušený životní cyklus viru

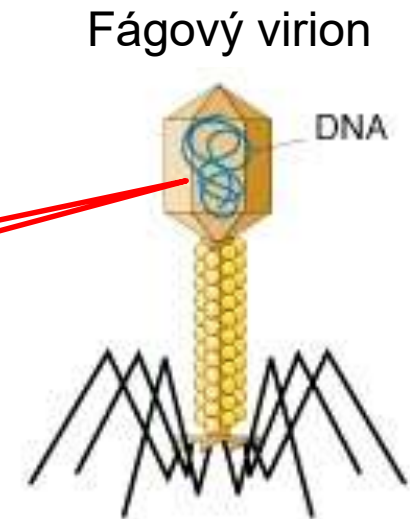
Vstup viru –
endocytóza
prostřednictvím
vazby na
buněčný
receptor

Virová nukleová kyselina se
v napadené buňce replikuje
a transkribuje/translatuje.

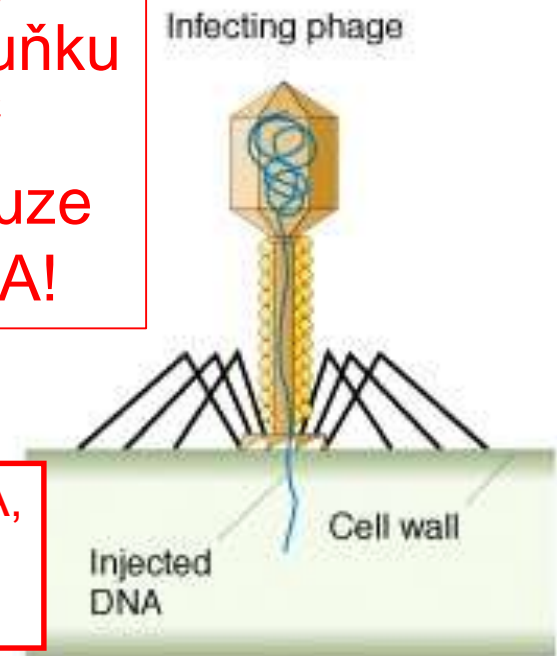

Infekce vyvolaná bakteriofágem

Hlavička obsahuje DNA

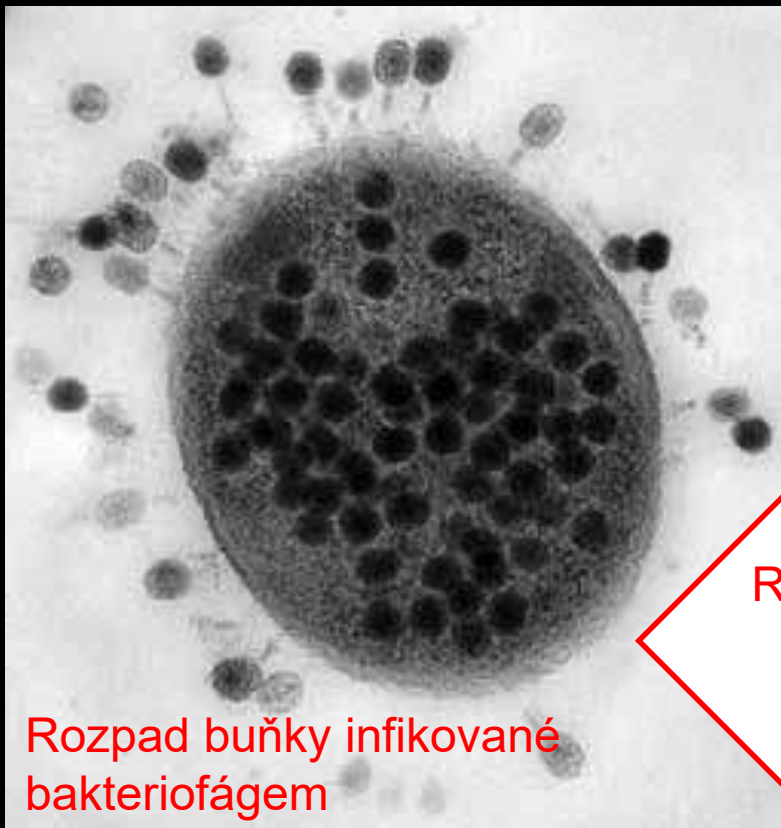

Fág infikuje bakteriální buňku – dovnitř vstupuje pouze fágová DNA!

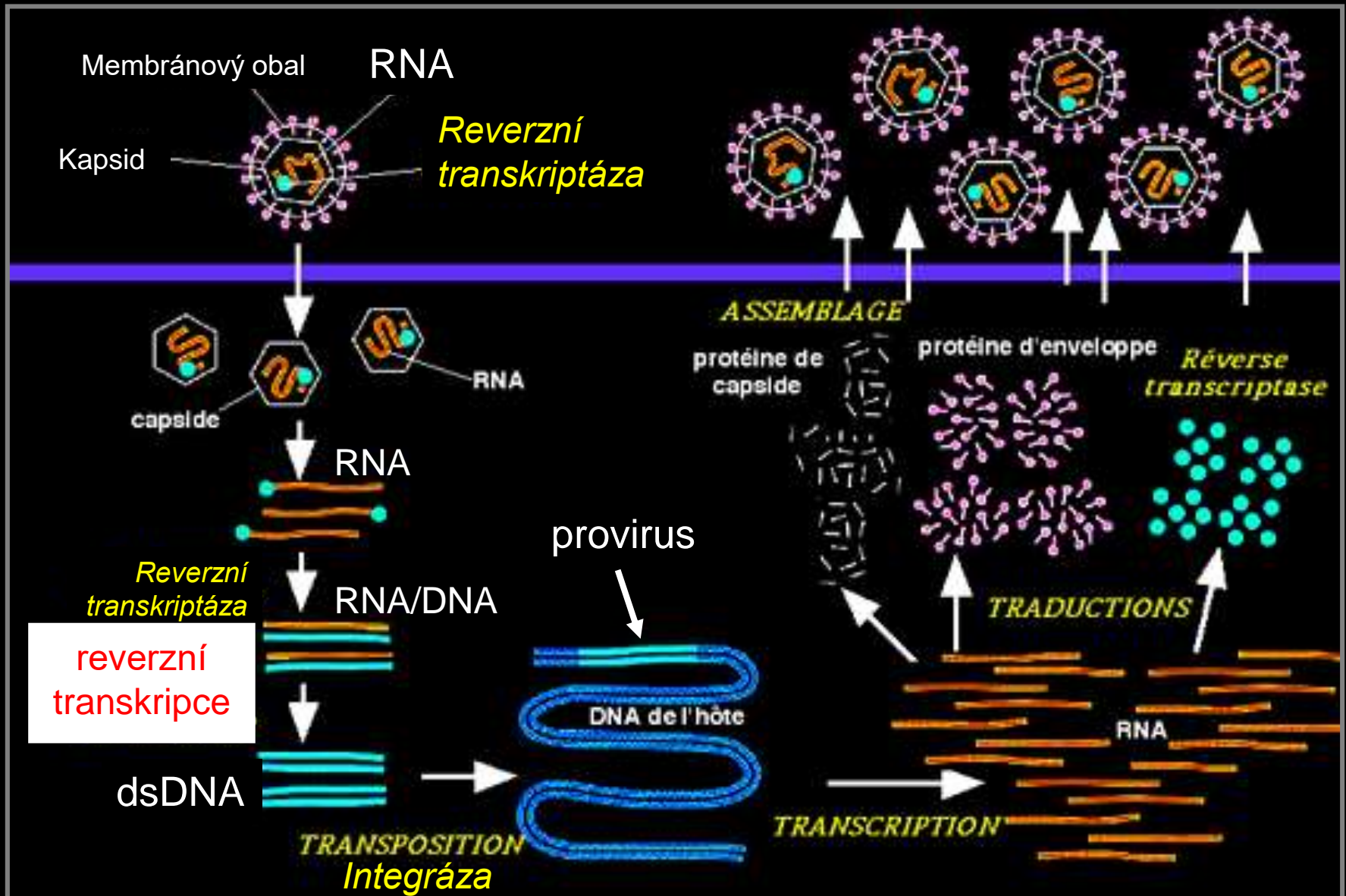

Replikace fágové DNA, tvorba kapsidových proteinů

Rozpad buňky infikované bakteriofágem

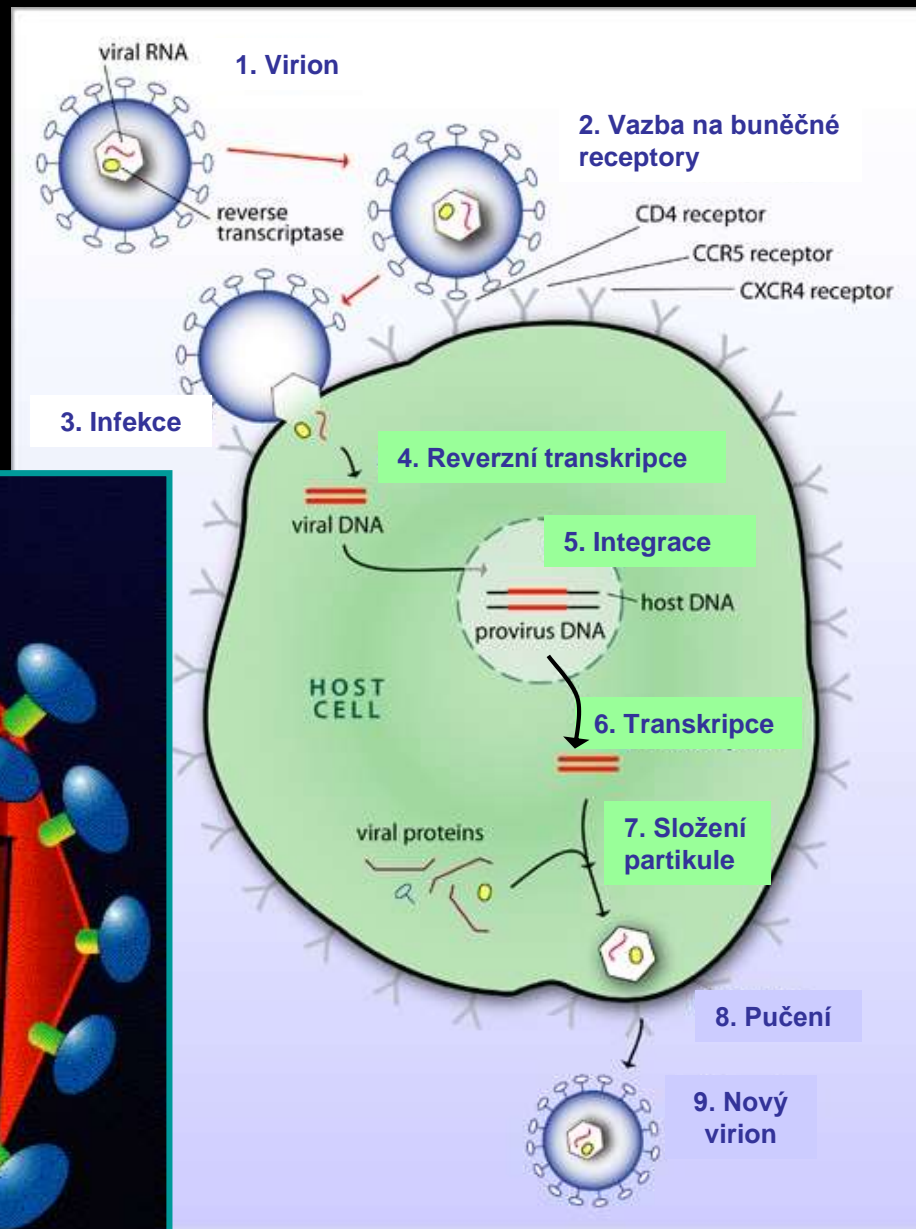
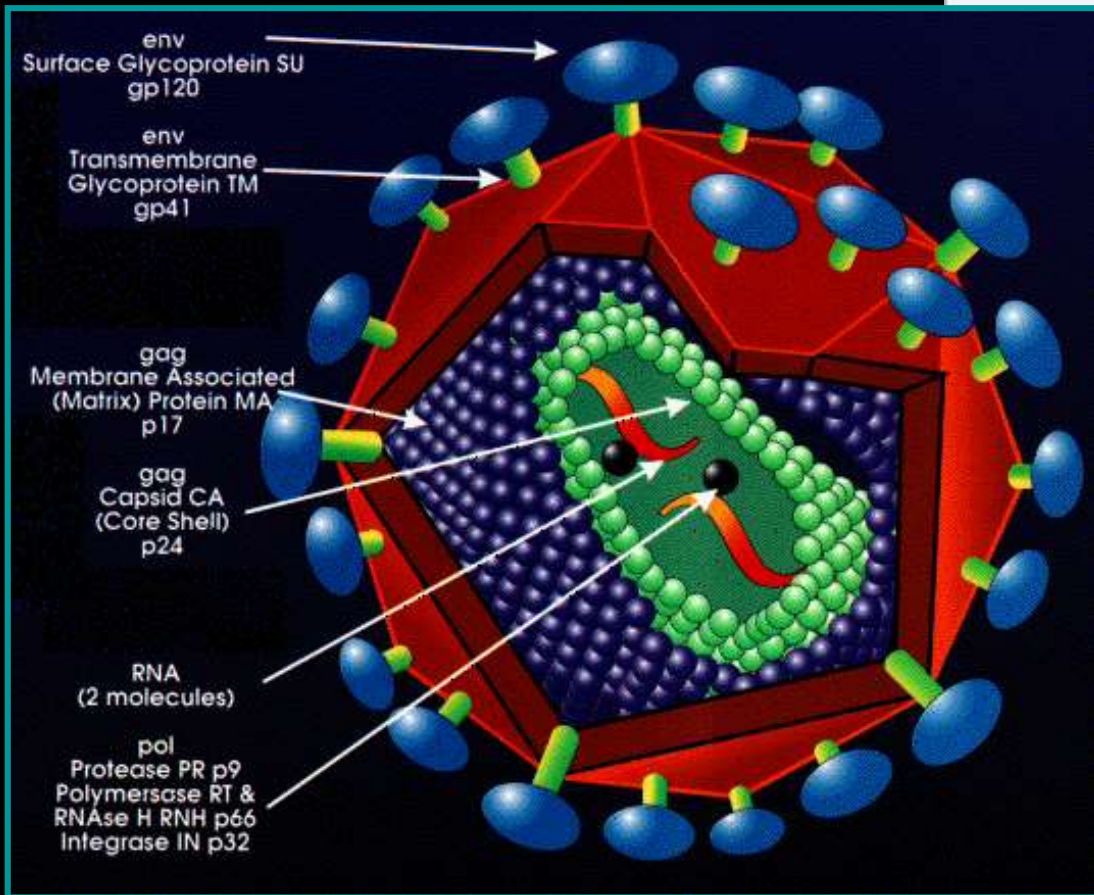

Životní cyklus retroviru

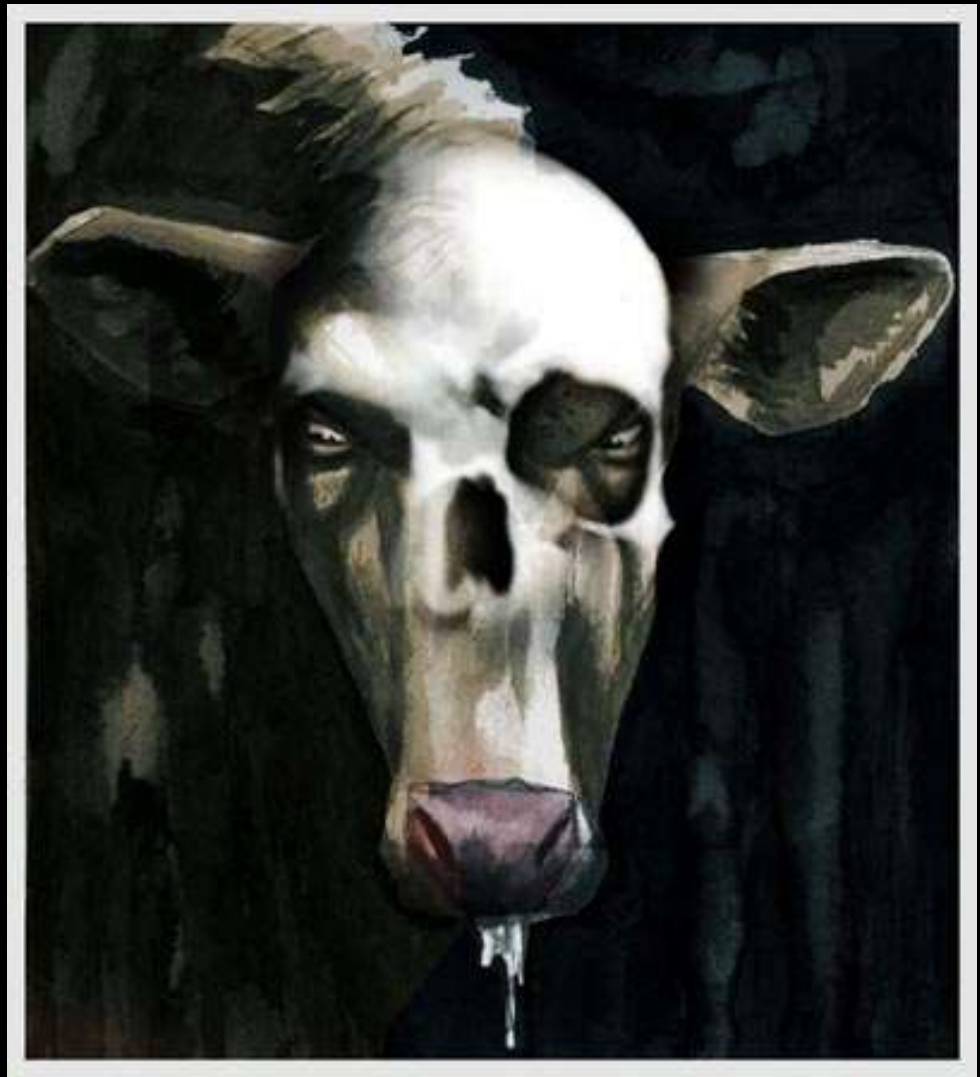

Životní cyklus viru HIV

Priony

Priony

- = **Proteinové infekční částice**
- Proteinové částice (dříve považované za viry) neobsahující nukleové kyseliny.
- Zodpovědné za **skrapii** u ovcí a některé další degenerativní onemocnění nervového systému (**transmisivní spongiformní encefalopatie**).

Skrapie (klusavka)

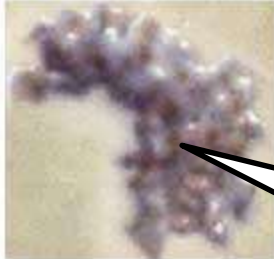
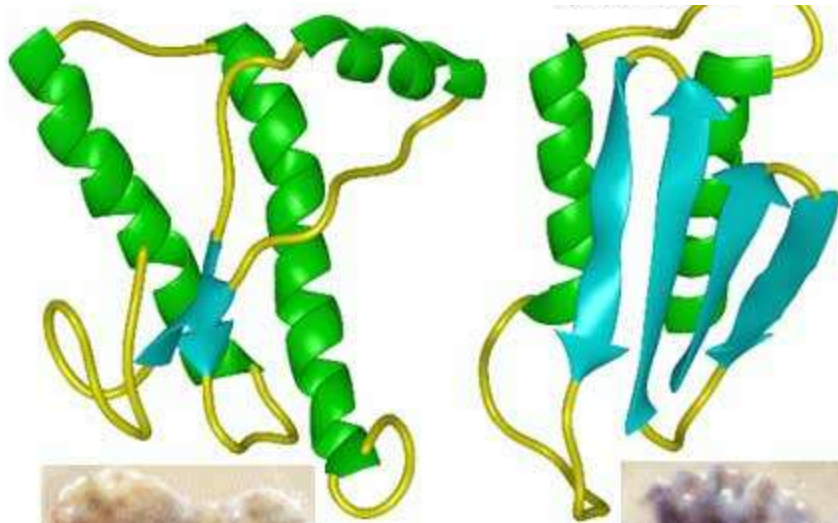
Prionový protein

PrP^C

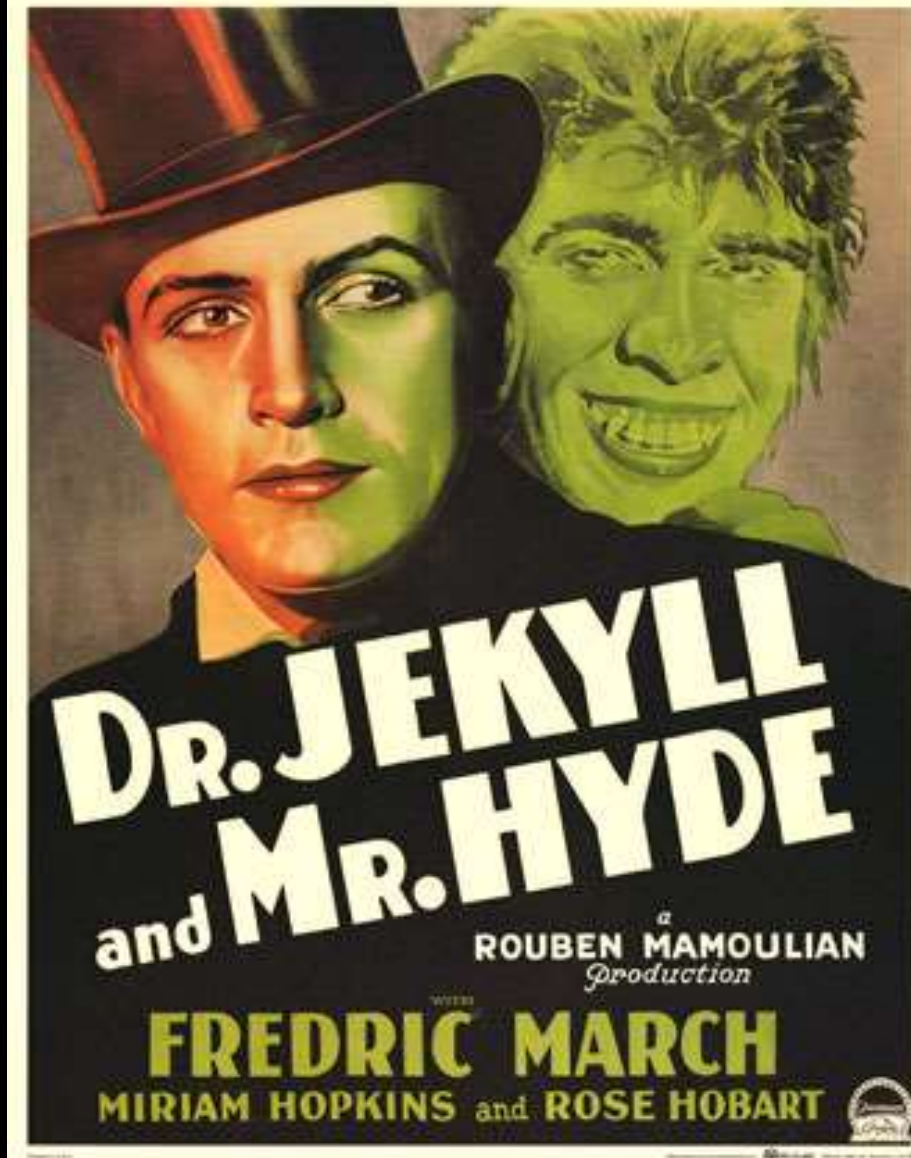
PrP^{Sc}

Normální konformace

Patologická konformace

Liší se pouze 3D strukturou

Hromadí se v nervových buňkách, které posléze odumírají.

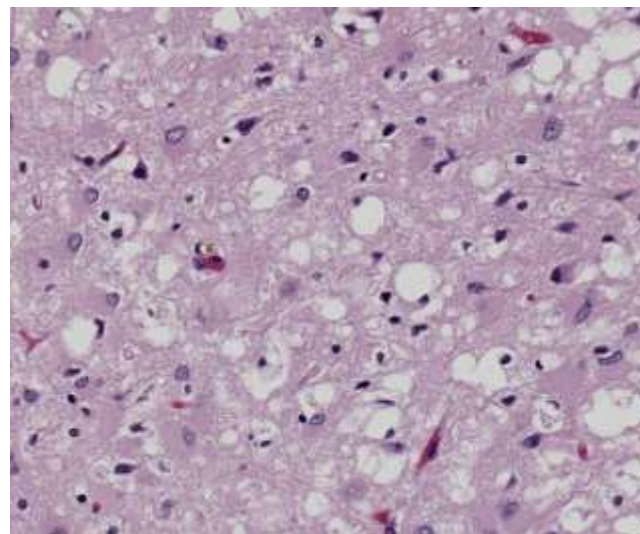
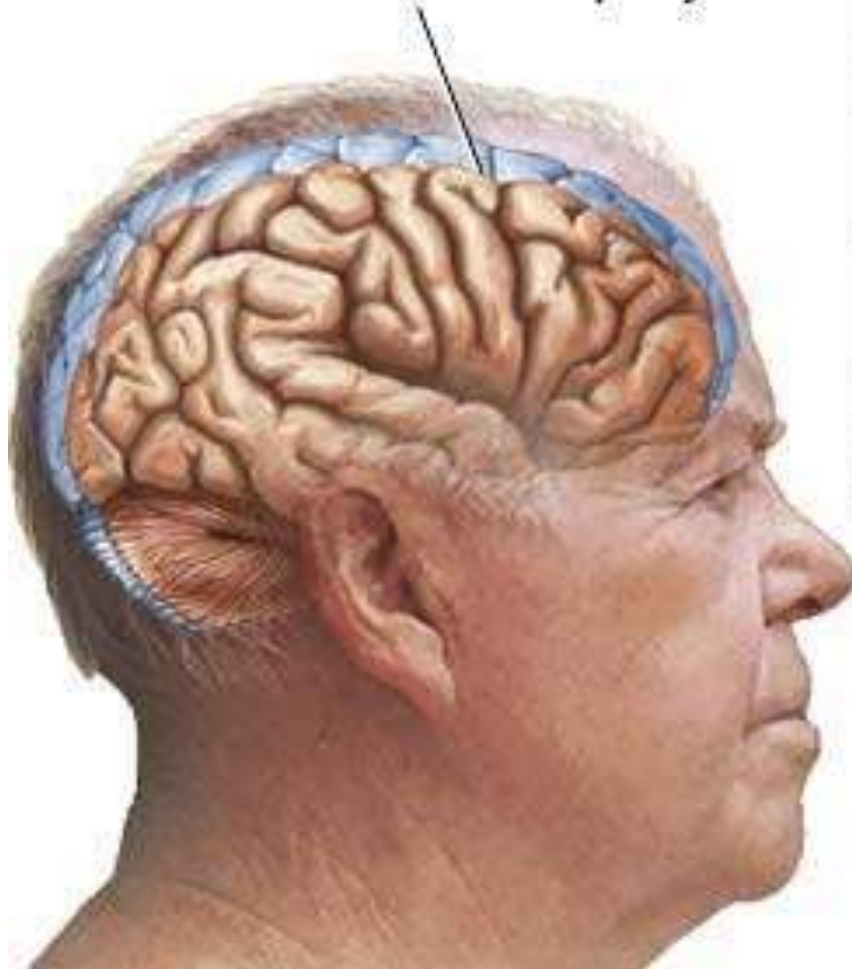
Bovinní spongiformní encefalopatie (BSE) = nemoc šílených krav

- Jedna z nejrozšířenějších prionových chorob.
- Obdoba Creutzfeldtovy – Jacobovy presenilní demence u člověka.

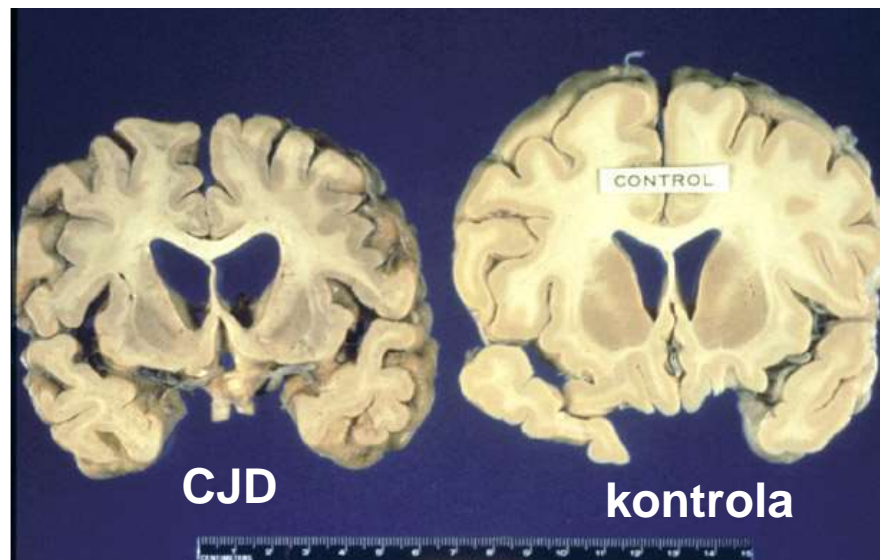

Variantní Creutzfeldt-Jakobova presenilní demence (vCJD)

Brain shrinkage and
deterioration occurs rapidly

Histologický
řez šedou
kůrou
mozkovou
(pacient s
CJD)

Na shledanou!

Chrám sv. Barbory v Kutné Hoře